

A VÁLASZTÓJOG KITERJESZTÉSE KÖRÜL FOLYÓ VITA ÉS AZ EGRI KÖZÉLET A HUSZADIK SZÁZAD ELEJÉN

PAP JÓZSEF

A magyarországi népképviselői választójogot először az 1848. évi V. magyar és a II. erdélyi törvénycikk szabályozta. Ezt követően 1874-ben a XXXIII. törvénycikk hozott jelentősebb változást, mely elsősorban a tulajdonhoz kapcsolódó cenzus szabályait érintette. Fontos szerepe volt még az 1877. évi X. törvénycikknek is. Ez a választókerületek beosztását helyezte új alapra azokon a területeken, melyeken 1876-ban új vármegyei beosztást léptettek életbe.

Az általános választójog eszméje már a választójogi reform 1874-es vitái során szóba került. Ezt 1874. július elsején, a törvénytervezet általános vitájának kezdőnapján, Mocsáry Lajos követelte először.¹ Mocsáryhoz csatlakozott másnap Polit Mihály (Mihail Polit) pancsovai képviselő is.² A képviselőház azonban Tisza Kálmán – ekkor még balközép párti politikus – javaslatával³ egyetértve, július 7-én elvetette a választójog kiterjesztésének eszméjét. Ezen az örökségen a magyar képviselőház a huszadik század elejéig nem tudott túllépni.

A századfordulót követően állandósult a választójogi küzdelem, mely kiemelt belpolitikai szerepet a Fejérváry-kabinet időszakában kapott. A szakirodalom részletesen foglalkozott ezzel a kérdéssel, mi jelen munkánkban csupán az országos vita egri megjelenését fogjuk bemutatni, két korabeli röpirat és egy 1913 eleji hírlapi vita segítségével.

A választójog kiterjesztése szorosan összekapcsolódott a nemzetiségi kérdéssel, valamint a baloldali munkás- és parasztmozgalmak tevékenységének megítélésével. A hivatalos magyar politikai elit, a parlamentben szerepet vállaló kormánypárti és ellenzéki pártok egyre nagyobb társadalmi és politikai nyomásnak voltak kitéve, hiszen a választási szabályok anakronizmusa a századforduló utáni Európában egyre nyilvánvalóbb volt. Az ország feldarabolódásától, a politikai anarchiától való félelem azonban megkötötte a politikusok kezét. Olyan rendszer kidolgozásával kísérleteztek, olyan megoldást kerestek, mely biztosítja a magyarság vezető szerepét, és szinte lehetetlenné teszi a baloldal országgyűlési politizálását. Félelmük szinte önbeteljesítő jóslattá vált. Véleményünk szerint a

¹ Az 1872. évi szeptember hó 1-re hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója. I-XVII. Szerk. Nagy Iván. Budapest, 1872–1875. (A továbbiakban: Képviselőházi Napló 1872.) XI. 163–172.

² Képviselőházi Napló 1872. XI. 192–193.

³ Képviselőházi Napló 1872. XI. 209–210.

századfordulót követően a magyar parlament szinte állandóan legitimációs problémával küszködött, hiszen a nemzetiségi, valamint a parlamentbe bejutni gyakorlatilag képtelen baloldali pártok joggal kérhették számon a törvényhozáson, hogy az csupán a cenzussal rendelkező kisebbséget tudhatja maga mögött. A választójog valódi kiterjesztésének lehetőségét ki nem használva a parlament egyre inkább elszakadt a magyarországi társadalomtól, ennek negatív következményei a világháború alatt és után kézzelfoghatóan jelentkeztek. A hivatalos politika számára a nemzetiségek, a munkások, a cenzusnak megfelelni nem tudó társadalmi csoportok gyakran elsősorban nem állampolgárokat, hanem a közrendre, a magyar államra veszélyes elemeket jelentettek. Erre a – gyakran igen éles – megítélésre az egri közéletben is felfigyelhetünk. Úgy gondoljuk, hogy ez a lokálisan is igen erőteljesen jelentkező tendencia hozzájárult ahhoz, hogy a világháborús megpróbáltatások hatására Magyarország belpolitikailag fokozott mértékben destabilizálódott. A nemzetiségi kérdést ez a legitimációs probléma tette igazán akuttá, hiszen a parlamentben marginális csoportot alkotó nemzetiségi képviselők erre hivatkozva tagadhatták az országgyűlés népképviseleti jellegét. Választóik, valamint a választójoggal nem rendelkező nemzetiségi állampolgárok számára pedig az ellenséges megítélés szinte állandó hangoztatása volt igen sérelmes.

Az általános választójog eszméje a magyarországi pártprogramokban az első világháborút megelőzően

A választójog kérdése a dualizmus kori pártprogramok jelentős részében megtalálható. A választójogi vitával kapcsolatban számos értékes publikáció áll rendelkezésünkre, melyek segítségével a választójog kiterjesztéséért folytatott küzdelem jól tanulmányozható. Munkánk első felében áttekintjük a dualizmus kori pártok alapdokumentumait, azért hogy bemutathassuk, hogy a korban milyen elképzelések jelentek meg a különböző pártcsoportokban .

Kormánypártok

Az 1874-es választójogi törvény az 1875-ben hatalomra került Szabadelvű Párt elképzeléseinek megfelelt, azon 1899-ben csak annyiban voltak hajlandók változtatni, hogy az adóhátralékkal rendelkezők választójogát újra biztosították. Erre azért volt szükség, mert a választói létszám a századfordulóra igen lecsökkent. Mélyreható átalakításra a párt részéről nem fogalmazódott meg igény.

A Nemzeti Munkapárt már az 1905–1910-es évek politikai viharai után vette át a kormányzatot. Ebben az időszakban már nyilvánvaló lépéseket kellett tenni a választójog ügyében. A párt 1910. február 19-i alakuló ülésén elfogadott határozatában Tisza István szövege a választójogról. Céljaként egy olyan reformot jelölt meg, „mely politikai jogokban részesítse a munkásosztálynak erre hivatott réte-

geit és nem veszélyeztesse az értelmiség jogos befolyását és a magyar állam nemzeti jellegét.”⁵ Az általános, egyenlő és titkos választójogtól tehát a párt elzárkózott, de a reformra már hajlandónak mutatkozott.

Az ún. jobboldali ellenzéki pártok

Az ún. jobboldali ellenzékhez tartozó pártok közül először az Apponyi Albert vezette Nemzeti Párt szólt 1892-ben a választójogi reformról, de azzal kapcsolatban csak elvont célokat fogalmazott meg. A szükséges reform célját abban látták, hogy az új törvény garantálja, hogy „a képviselőház a választási szabadság biztosítása által valóban a nemzeti akarat képviselője legyen, és így a képviselőháznak felelős kormány is a nemzettől függjön, nem pedig a nemzet tőle.” A nemzet alatt pedig politikai értelemben vett egységes nemzetet értették, „mely sem jogokban, sem kötelezettségekben nem ismer különbséget a különböző nyelvű honpolgárok között, és nemzetiségeket mint közjogi csoportokat el nem fogadhat.” Az erőszakos magyarosítást ugyan elvetették, de a magyar nyelv terjesztését kiemelten fontosnak tartották.⁶ A párt tehát kiállt az egy politikai nemzet koncepciója mellett, képviseleti jogokat ennek az egységesnek tekintett nemzetnek követelt, de a választójoggal kapcsolatos elképzeléseit nem konkretizálta.

A Katolikus Néppárt alakulásakor elfogadott programjának a legvégén volt található a választójoggal kapcsolatos követelés. A párt a választási visszaélések orvoslását kérte számon, valamint kilátásba helyezte a cenzus és a választókerületi beosztás szabályozását.⁷

Bánffy Dezső által szervezett Új Párt 1903-ban szintén kevés konkrétumot közölt választójogi elképzeléseiről, bár a törvényt sürgősen módosítani akarták, hogy „a szabadság és jogegyenlőség államalkotó elveinek érvényesítésével a választói jog minél szélesebb rétegekre kiterjesztessék.” A konkrét programpontok között ismét visszaköszönt a választójog, melyet mindenekelőtt a városokban óhajtották kiterjeszteni. A cenzust nem eltörölték volna, hanem a leszállítására tettek javaslatot, de a cenzussal nem rendelkezők politikai képviseletét is rendezni óhajtották. Konkrétan nem beszéltek ugyan róla, de egy plurális választójogi reformot körvonalaztak, mellyel párhuzamosan a kerületek kikerekítése a magyar nemzetiség képviseletét erősítette volna. A párt egyébként a magyar államnyelv oktatásának kiszélesítését is követelte, ehhez az elemi iskolák államosítását is szükségszerűnek tartották. „Célunk nem egyéb, mint a magyar birodalomnak nemzeti alapon szervezése, a magyar műveltségnek és hazafiség-

⁵ Tisza István által előterjesztett határozati javaslat. 1910. február 19. Budapest. In: Magyarországi pártprogramok 1867–1919. Szerk. Mérei Gyula – Pölöskei Ferenc. Budapest, 2003. (A továbbiakban: Mérei – Pölöskei 2003.) 269.

⁶ A Nemzeti Párt programja. 1892. január 5. In: Uo. 156., 158.

⁷ A Katolikus Néppárt programja. 1895. január 31. In: Uo. 166.

nak az állam egész szervezetében biztosított uralma.” – jelölték ki a párt politizálásának legfontosabb alapelvét.⁸ Az 1905. november 18-án megalakult Alkotmánypárt programjában nem található utalás a választójoggal kapcsolatban, pedig a koalíciós kormányzás időszakában ennek a pártnak a vezetőjéhez, Andrássy Gyula belügyminiszternek a nevéhez kapcsolódott a plurális választójogi reform tervezete.⁹

Az 1904-ben létrejött Keresztény Szociális Egyesületek Országos Szövetsége 1907. november 10–11-én rendezte negyedik kongresszusát Budapesten. A mozgalom ekkor levált a Katolikus Néppártról és Lakatos Géza elnökletével önálló pártot alapított. Az új párt 1907. november 10-én fogadta el programját, ami a Keresztény Szociális Egyesületek Országos Szövetségének tervezetén alapult. A párt fontosnak tartotta, hogy az állam ügyeibe a cenzusnak meg nem felelők is beleszólhassanak. Ennek biztosítását, vagyis az „általános titkos, egyenlő, közvetlen, községenként való és kötelező választói jog” megvalósítását, kiemelt ügynek tekintették.¹⁰

Az agrárius nagybirtokosok érdekvédelmi szervezete, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület, a koalíció széthullása után tette közzé programját. Ebben kiálltak ugyan a választójog kiterjesztése mellett, de feltételül szabták a magyarság vezető szerepének megőrzését, valamint a „magyar gazdaosztály” érdekeinek érvényesülését.¹¹

Az Alkotmánypárt 1913-ra szakított addigi elképzeléseivel, és Andrássy Gyula saját plurális elképzelésén is túllépett. Az új programjukban ugyan a magyar állam történelmi jellegének megtartását megkerülhetetlen kiindulópontnak minősítették, de a választók létszámát kétszeresére akarták emelni. A munkapárti kormány által alkotott törvényt nem fogadták el. A választói korhatárt 24 évben állapították meg, és a szavazatok paritása mellett foglaltak állást. Az ipari munkásság esetében az írni-olvasni tudáshoz, az egy éves helyben lakáshoz és a legalább egy éves munkásbiztosítói pénztartáshoz kötötték volna a jog megadását. A választásokat a városokban, bizonyos lélekszámot meghaladó községekben és kerületekben titkosan tartatták volna meg. Új kerületi beosztást is szükségesnek tartottak, melynek a lakosság számra, a kulturális és gazdasági viszonyokra kellett volna tekintettel lennie. A nemzetiségi kérdésben a jogegyenlőséget követelték, de nem léptek túl a politikai nemzet egységén. A nemzetiségi mozgalmakkal szemben a leghatásosabb eszköznek a közigazgatás pártatlanságát jelölték meg.¹²

⁸ Az Új Párt programja. 1903. november 23. Budapest. In: Uo. 216., 218., 219.

⁹ Az Alkotmánypárt programja. 1905. november 18. In: Uo. 228–230.

¹⁰ Az Országos Keresztény-Szocialista Párt programja és szervezeti szabályzata. 1907. november 10. In: Uo. 237., 238.

¹¹ Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület programja. 1910. március 21. In: Uo. 271.

¹² Az Alkotmánypárt programja. 1913. szeptember 14. In: Uo. 309–310., 315.

A függetlenségi ellenzéki pártok

Az 1874-es parlamenti vitában felszólaló ellenzéki politikusok – Irányi Dániel, Helfly Ignác, Mocsáry Lajos – az Országos 48-as Párt tagjai voltak. Ezen politikai csoportosulás már 1872-ben követelte a választójogi szabályok megváltoztatását. „S óhajtjuk az 1848-iki törvény módosításával az általános szavazatjognak behozatalát, párosulva a titkos szavazással és a vesztegetések s a választásoknál előforduló egyéb visszaélések ellen szabandó szigorú büntetésekkel, (...) valamint a választókerületeknek, legalábbis Erdélyt illetőleg, igazságos beosztásával kiegészítve.”¹³ A később megjelent függetlenségi programok azonban már nem tértek ki a reformtervre, a különböző függetlenségi pártalakulatok hivatalos céljai között a későbbiekben már nem szerepelt. A Függetlenségi és 48-as Párt 1891-ben csak a választások tisztaságát kérte számon a kormányon, a rendszer megváltoztatásáról nem beszélt.¹⁴ A koalíciós időszakban egységes Függetlenségi és 48-as Párt 1909-ben ismét kettészakadt. A Justh Gyula vezette Függetlenségi és 48-as (Justh) Párt programjaként Justh 1909. november 8-án megtartott makói beszédét tartják számon. Ebben a szónok elvetette az Andrássy Gyula által beterjesztett plurális választójogi tervezetet, és az általános választójog mellett foglalt állást, amit a párt régóta követelt elképzelésének nevezett.¹⁵ Az Apponyi Albert és Kossuth Ferenc által irányított másik függetlenségi párt, a Negyvennyolcas Függetlenségi Kossuth Párt egykorú dokumentumában szinte csak a szakadással foglalkozott, a választójogra nem tért ki.¹⁶ A Justh-féle párt az 1910-es évek elején a szociáldemokratákkal és a polgári radikálisokkal együtt részt vett a választójogi harcban, az Apponyi–Kossuth-féle irányzat azonban egyre jobban elszigetelődött. A Nemzeti Munkapárt három éves kormányzata egyre közelebb hozta egymáshoz a két függetlenségi csoportot, akik 1913 júniusában végül Egyesült Függetlenségi és Negyvennyolcas Párt néven fuzionáltak egymással. A párt programjába a választójog kapcsán is egy kompromisszumos szöveg került, csak az „általános választói jog” mellett álltak ki, ami nem feltétlenül jelentett egyet Justhék korábbi általános, titkos és egyenlő elképzelésével. A kerületek új beosztásáról is szóltak, de kikötötték, hogy „kizárólag a magyar nemzeti érdekek védelmével és a jogegyenlőség tekintetbe vételével” képzelik el a reform végrehajtását.¹⁷ Változás a párt újabb szakadásakor, a Függetlenségi és 48-as (Károlyi) Párt 1916-os létrejöttékor következett be, de az ún. Károlyi Párt is csupán bizonyos megszorításokkal fogadta el az általános választójog eszméjét. Hiszen csak „az állam minden hű polgárát, aki 24-ki

¹³ Az Országos 48-as párt programja. 1872. január 21. In: Uo. 100.

¹⁴ A Függetlenségi és 48-as Párt programja. 1891. december 31. In: Uo. 146–147.

¹⁵ A Függetlenségi és 48-as Párt programja. 1909. november 8. In: Uo. 255.

¹⁶ A Negyvennyolcas Függetlenségi Kossuth Párt programja. 1909. november 11. In: Uo. 257–259.

¹⁷ Az Egyesült Függetlenségi és Negyvennyolcas Párt programja. 1913. június 14. In: Uo. 290.

életét betöltötte és írni-olvasni tud” részesítették volna a titkos választójogban. A választókerületek átalakítását is fontosnak tartották, amivel a „magyarság rovására történt aránytalanságok”-at akarták orvosolni.¹⁸ A párt elképzelései tehát igen távol álltak a szociáldemokraták, a polgári radikálisok, vagy a nemzetiségi politikusok céljaitól.

Demokrata és polgári radikális pártok

A Vázsonyi Vilmos által vezetett Polgári Demokrata Párt 1900. március 11-ei alakulásakor határozottan kiált a választójogi reform mellett. Programjuk „álhazafiak”-nak nevezte azokat, aki elvetik az általános választójog eszméjét, akik „először is adósok maradnak annak bizonyításával, hogy az általános választói jog csak a nem magyar választók számát szaporítja.” Vázsonyi kijelentette, hogy a választókerületi beosztás a nemzetiségeknek kedvez, ezt módosítani kell, „új, igazságos beosztással a törzsökös magyarságnak az őt megillető jogot és nem lesz szükség mesterkedésre.”¹⁹ A demokraták a cenzussal való mesterkedés helyett tehát a kerületekkel való „játékot” tartották szükségszerűnek ahhoz, hogy a magyarság többségét a választójogi reformmal párhuzamosan is biztosítsák.

A polgári radikálisok által 1914 júniusában megalapított Országos Polgári Radikális Párt politikájának egyik sarokpontja volt a választójogi küzdelem. A program első pontja foglalkozott a választójoggal, melyet minden 21. életévét betöltött állampolgár megkapott volna, nemre való tekintet nélkül. Az arányosított kerületekben általános, egyenlő és titkos választások megtartását követelték. A nemzetiségi kérdés ügyében az 1868-as törvény betartását elegendőnek gondolták. A jogegyenlősítés talaján álltak ugyan, de az egy politikai nemzet koncepcióját vallották, és a területi autonómiák elvét nem említették.²⁰

Baloldali munkás és parasztpártok

A parlamenten kívüli szociáldemokrata, szocialista pártok egyik legfontosabb programpontja hagyományosan a választójogi reformhoz kapcsolódott. A ki egyezést követően egyébként először az Általános Munkásegylet 1869. augusztus 22-én Pesten elfogadott programjában jelent meg az „(Á)ltalános egyenletes választási jog”.²¹ A Magyarországi Általános Munkáspárt ezt 1880-ban azzal egészítette ki, hogy a választói korhatárt 20 évre csökkentette volna.²² A Magyarországi Szociáldemokrata Párt Elvi Nyilatkozata az „általános, közvetlen és

¹⁸ A Függetlenségi és 48-as (Károlyi) Párt programja. 1916. július 17. In: Uo. 326.

¹⁹ A Polgári Demokrata Párt programja. 1900. március 11. In: Uo. 188–189.

²⁰ Az Országos Polgári Radikális Párt programja. 1914. június 6. In: Uo. 317., 322–323.

²¹ Az Általános Munkásegylet programja. 1869. augusztus 22. In: Uo. 97.

²² A Magyarországi Általános Munkáspárt programja. 1880. május 17. In: Uo. 129.

titkos választási jogot” „az agitáció és szervezkedés” legfontosabb eszközének nevezte, mely nélkül „a parlamentarizmus értéke fölött csalódásba ejtené magát.”²³ A Mezőfi Vilmos által 1900 tavaszán alapított Újjászervezett Szociáldemokrata Párt az általános, titkos és közvetlen választójogot követelte, amit ők is „az eszmetérjesztés és a szervezkedés” egyik legfontosabb eszközének tartottak, de kijelentették, hogy a párt „nem ringatózik csalóka reményekben a képviseleti intézmény értéke felől”.²⁴ A szociáldemokraták 1903-as programjában az Elvi Nyilatkozatba foglaltakhoz képest a legfontosabb újdonság az volt, hogy megjelent a nők választójogának követelése is. Emellett a községenkénti titkos szavazást újra belefoglalták a programba, a parlamenti és önkormányzati ciklust pedig két évre rövidítették volna.²⁵

Várkonyi István Magyarországi Független Szocialista Pártja közvetlenül nem foglalkozott a választójog kérdésével, de az 1906-ban Békéscsabán megalakított, Áchim L. András által vezetett Magyarországi Független Szocialista Parasztpárt már programjába vette azt. A program első pontjában szereplő választójogi elképzeléseik hasonlítottak a szociáldemokraták 1903-as követeléseire. Itt is megjelent a 20 éves korhatár, „nemre, vallásra, nemzetiségre, foglalkozásra, nyelvismeretre és vagyonra való tekintet” nélküli általános, egyenlő, titkos és közvetlen jog. Egyetlen kitételként a „fedhetetlen előélet”-et jelölték meg.²⁶ A követelés bekerült az 1908-ban létrejött Országos Földművelő Párt tervezetébe is, bár ott a nők választójogáról nem szóltak.²⁷ Hasonló megfogalmazással találkozhatunk a Nagyatádi Szabó István által megszervezett Országos 48-as Függetlenségi Gazdapárt alapító dokumentumában is.²⁸

Nemzetiségi pártok

A nemzetiségi pártok korai programjai még nem foglalkoztak a választójoggal. Ez első alkalommal az erdélyi és magyarországi románok érdekképviseletét egyesítő Román Nemzeti Párt elképzelései közé került be 1881-ben. A program 6. pontja kimondta, hogy egy olyan törvény megalkotását tartották szükségszerűnek, „mely az általános szavazati jogon alapuljon, vagy legalább szavazati jogot adjon minden olyan állampolgárnak, ki egyenes adónak alá van vetve.”²⁹ A Szerb Nemzeti Párt azonban 1884-ben nem foglalta azt követelése közé.

²³ A Magyarországi Szociáldemokrata Párt Elvi Nyilatkozata. 1890. december 8. In: Uo. 143.

²⁴ Az Újjászervezett Szociáldemokrata párt programja. 1900. április 18. In: Uo. 198.

²⁵ A Magyarországi Szociáldemokrata Párt programja és szervezeti szabályzata. 1903. április 14. In: Uo. 206.

²⁶ Magyarországi Független Szocialista Parasztpárt programja. 1906. március 17. In: Uo. 233.

²⁷ Az Országos Földművelő Párt programja és szervezeti szabályzata. 1908. április 12. In: Uo. 250.

²⁸ Az Országos 48-as Függetlenségi Gazdapárt programja. 1909. november 29. In: Uo. 260.

²⁹ A Román Nemzeti Párt programja. 1881. május 14. In: Uo. 133.

A nemzetiségi pártok a választási harc sikertelensége miatt az 1880-as években passzivitásba húzódtak. Az 1896-os budapesti nemzetiségi kongresszuson összegyűlt román, szlovák és szerb politikusok nyilatkozatukban többször kitértek a választási rendszerre. A 7. pontban foglakoztak a parlamentből való kiszorulásukkal. A magyar politikusokról azt állították, hogy azok a parlamentet egy nép képviselőházának tartják, és arra törekednek, hogy a nemzetiségek ott ne jelenhessenek meg. Problémásnak tartották az erdélyi választási rendszert, a névjegyzékek összeállítási módját, és a választások során elkövetett atrocitásokat. „Ilyen viszonyok között, mikor a választási szabadság szent jogát illuzórikussá teszik, a szerbeknek, tótok- és románoknak, mint egy párt tagjainak, a továbbiakban is tartózkodniok kell a parlamenti választásokban való részvételtől.” A passzivitás feladásának feltételeként az általános, titkos és közvetlen választójog behozatalát és a választókerületi beosztás megváltoztatását jelölték meg.³⁰

A huszadik században megfogalmazott nemzetiségi terveknek már kivétel nélkül hangsúlyos elemét jelentette a választójogért folytatott küzdelem. A hosszú passzív választási politika után a szlovákok kapcsolódtak be először a politikai harcba. A Szlovák Nemzeti Párt által 1901-ben elfogadott turócszentmártoni pontok közül a 17. szólt a választójog intézményéről. A párt az általános, közvetlen, községenkénti titkos szavazati jog mellett a választókerületek új beosztását is céljai közé emelte.³¹ A szerbek legjelentősebb politikai csoportosulása a századforduló után a Szerb Nemzeti Radikális Párt volt, ekkorra már a Szerb Nemzeti Párt jelentősége egyre inkább elenyészett. A radikálisok a törvényhatóságok etnikai alapú új területi beosztását akarták elérni, amiből következett volna a hivatalos nyelv megváltoztatása is. A választások során ők is az általános, közvetlen és titkos jog érvényesítését szerették volna megvalósítani, de az egész választási szisztéma átalakítását is el akarták érni, mivel az egyéni mandátumok helyett pártlistákra alapuló rendszert akartak megvalósítani. A pártlisták lehetővé tették volna a nemzetiségek számára az arányos képviseletet.³² Ez a követelés eddig nem jelent meg a magyarországi pártprogramokban, hiszen a képviseleti rendszerben megfigyelhető anomáliákat, az egy mandátum mögött álló, egymástól igen különböző választói létszámban rejlő problémákat, a kerületek határainak módosításával próbálták orvosolni a kor politikusai. A Román Nemzeti Párt az 1905. évi januári konferenciáján döntött a passzív politika feladásáról. A határozataikban részletesen foglakoztak a választójoggal. A program hatodik pontja új választójogi törvényt és választókerületi beosztás követelt. A kerületeket a választók egyenlő száma szerint alakították volna ki, a választásokat pedig általánosan és titkosan tartották volna. A hatályos törvény szerintük a nemzetiségek

³⁰ Az 1895. évi budapesti nemzetiségi kongresszus határozata. 1895. augusztus 10. In: Uo. 174–175.

³¹ A Szlovák Nemzeti Párt programja. 1901. április 11. In: Uo. 203.

³² A Szerb Nemzeti Radikális Párt programja. 1904. február 13. In: Uo. 221., 222.

országgyűlésből való kizorítását célozta meg, mely „lehetetlenné teszi a választók szabad akaratának megnyilvánulását”. Ennek alapján bizalmatlanságukat fejezték ki az országgyűléssel szemben, és nem hittek abban, hogy követeléseiket teljesítik. A passzivitással azonban mégis felhagytak, mivel a választók ezt kívánták tőlük, és a politikai küzdelmet saját elképzeléseik terjesztésére is fel tudták használni. A román választóknak pedig a más nemzetiségi választókkal való összefogást javasolták.³³

A fenti áttekintésből jól látható, hogy a világháború előestéjére a nemzetiségi, baloldali és radikális pártok mellett csupán a keresztényszocialisták jutottak el az általános, titkos és egyenlő választójog követeléséig. A függetlenségek Justh Gyula vezette csoportja, valamint Vázsonyi Vilmos Demokrata Pártja fontosnak tartotta ugyan a kérdést, de minden reform előfeltételének az állam nemzeti jellegének érintetlenül hagyását, a magyarság dominanciájának biztosítását tartották. Ebből a szempontból talán az Alkotmánypárt 1913-as programja jelentett kivételt, hiszen az nem hangsúlyozta a magyar elem dominanciájának szükségességét. Azonban a párttal kapcsolatban a kortársak körében természetesen a kétely is felvetődhetett, hiszen a koalíciós kormányzás időszakában, a hatalom birtokában egészen más elképzelés megvalósításán dolgoztak.

Választójogi röpiratok Egerben a huszadik század első évtizedeiben

A választójogi küzdelem az egeri közéletet is erőteljesen foglalkoztatta. A helyi újságok rendszeresen tudósítottak az országgyűlési eseményekről. Mindemellett két röpirat is megjelent a városban, melyekre eddig még a helytörténeti irodalom sem fordított figyelmet. A röpiratok elemzése fontos helytörténeti adalékokkal szolgálhat Eger huszadik század eleji történetéhez. A szerzők személye azonban országos viszonylatban is érdekessé teszi a munkákat. Az egyik, 1908-ban keletkezett nyomtatvány szerzője Halászy Caesar, az egeri főegyházmegye és a keresztényszocialista mozgalom fontos alakja volt, így munkája a keresztényszocializmus története szempontjából jelentős. A másik pedig Szederkényi Nándornak, Heves vármegye volt főispánjának, a város többször megválasztott országgyűlési képviselőjének, a függetlenségi Ugron-csoport országosan ismert vezető politikusának a tollából származott. Így ez a röpirat a koalíciós kormány bukása utáni függetlenségi politizálás története szempontjából válik jelentőssé.

³³ A Román Nemzeti Párt 1905. évi választási programja és választási felhívása. 1905. január 10–12. In: Uo. 224., 225., 227.

Halászy Caesar röpirata az 1908-as évből

Halászy Caesar papi pályája

A röpirat ismertetése előtt azonban szólni kell Halászy Caesarról, akinek életére vonatkozóan csak néhány alapinformáció található a helytörténeti és életrajzi irodalomban, ezért szükségesnek tartjuk részletesebb bemutatását. Az életrajz adatainak pontosításához az Egri Érseki Levéltár rá vonatkozó anyagát használtuk fel.

Halászy Caesar 1869. november 25-én született az olaszországi Urbinó városában. Egerben végezte a papi szemináriumot, és 1893. június 27-én áldozópappá szentelték.³⁴ 1894 januárjáig Tardon volt káplán, ekkor az emódi plébánia adminisztrátorának nevezték ki. 1894 júniusában már Püspökladányról, ottani káplánként kért a hadsereg számára igazolást papi szolgálatáról. Itt sem tartózkodott sokáig, ugyanis július 19-én már a nagykállói segédlelkészi beosztását és állami reáliskola hitoktatói megbízatását köszönte meg Samassa József érseknek.³⁵ Itteni működését 1894. szeptember 13-án kezdte meg. Középiskolai hitoktatói vizsgáját, melyre egy év haladékot kapott, 1895. szeptember 19-én tette le Egerben. A vizsga jól sikerült, csak egyháztörténetből, valamint nevelés és „tanítástan”-ból kapott jó osztályzatot.³⁶

Életének első nagyobb megpróbáltatásai 1896-ban érték, mikor két ügy miatt kellett részletes vizsgálatnak alávetnie magát. 1896. május 3-án egy prédikációjában a középiskola tanári karát és igazgatóját vonta kérdőre egy, a rajzteremben kifüggesztett női akt miatt. „Nem csoda, hogy a nép erkölcstelen, hiszen manapság az ifjúságot már az iskolák falain belül, maguk az ifjúság nevelői, tanítói metelyezik meg. Saját szememmel megdöbbenve láttam egyik állami középiskola rajztermében a falon függeni olyan képet, mely mélyen szeméremsertő és erkölcsrontó és daczára, hogy annak eltávolítására az illető szaktanárnak figyelmét rögtön felhívtam, nem távolítatott el, csak midőn másodsor is szóltam, akkor távolította el azt az illető tanár. – Így körülmények között – úgymond – a káplán az ifjúság erkölcstelensége a rajztanárnak és az intézeti igazgatónak a lelkén szárad.” – idézett prédikációjából a nagykállói reáliskola tantestületének május 13-ára összehívott ülésének jegyzőkönyve. A tanári kar kérésére az igazgató a hitoktató eltávolítását követelte.³⁷

A Nyíregyházi Hírlap pedig 1896. június 18-ai számában megjelent Ünneprontók c. cikkben számolt be egy ellene folyó vizsgálatról. A Nagykállói járás főszolgabírója, Zoltán István vizsgálatot kezdeményezett két római katolikus és

³⁴ Egri Főegyházmegyei Levéltár, Archivum Novum Halászy Caesar personaliája (a továbbiakban: EFL AN Halászy) 2739/1894

³⁵ EFL AN Halászy 3145/1894

³⁶ EFL AN Halászy 4936/1895

³⁷ EFL AN Halászy 3112/1896

egy görög katolikus lelkész ellen, akik a vád szerint a szószékről agitáltak a mil-lenáris kiállításon való részvétel ellen.³⁸ A vizsgálat július 11-ére eredménytelenül zárult, sőt a nem kellően tapintatos főszolgabírórt róttá meg a főispán. Az ügyek kapcsán keletkezett egyházi iratokból egy igen agilis fiatalember képe bontakozik ki. Ferenczy Bertalan címzetes prépost, főesperes, nagykállói plébános 1896. július 7-ei levelében a következőket írta róla: „kelléténel több önértetre és bizalomra való megjegyzéseivel, közbeszólásaival, vitatkozásaival a társadalmi életben, ... kissé követelő és parancsoló modorával magánkörben-, erkölcsi kitéréseivel, lelkipásztorkodási eseteivel, példálózgatásaival egyházi beszédeiben többeket érzékeny oldalukon talált és sértett, minek következtében a hangulat, a közvélemény mind kedvezőtlenebbé, inkább megmondvacsináltan ellenségesebbé vált irányában: mindazonáltal nekem mi kifogásom, panaszom sem lehetett, amennyiben két esztendő alatt soha sem volt alkalmam meggyőződni természetének kiállhatatlan voltáról.” A plébános a vármegyei vizsgálat befejeződése után ugyan a káplán elhelyezését javasolta az egyházi főhatóságnak, de a levélre ceruzával annyit jegyeztek rá, hogy „(ott fog maradni)”.³⁹

Halászy közéleti aktivitása nem hagyott alább, sőt 1897 végén egy igen merész lépésre szánta el magát: az érsekhez fordult azzal a kéréssel, hogy engedélyezze számára a szabolcsi „szocialisták” alapszabályának elkészítését, valamint a szerveződő mozgalom vezető szerepének elvállalását. „Bizalmuk örömet szerzett – írta levelében –, mert állapotunk tarthatatlan; követelésük jogos és méltányos. Különösen mégis azért, mert a nagy erővel indult mozgalom káros hatásainak megakadályozására egyetlen módunk, ha nem engedünk olyanokat a nép vezetőiül, kik sebeit csak azért szaggatják fel, hogy oda az Isten, a vallás, papok, haza, burzsoá elleni engesztelhetetlen gyűlölet mérgét csepegtessék. Közismert frázisuk, hogy a papok csak saját hasukkal törődnek, de tenni nem tudnak. És a legnagyobb baj az lészen, ha a nép megszokja őket ma, mikor igazukat követelik, mert követelni fogja akkor is, midőn a jog és a törvénytelenység terrenumára csapnak át.” Plébánosa a kérvény mellé írt levelében fejtette ki nézeteit az ügygel kapcsolatban. Az aktív politikai szerepvállalást veszélyesnek tartotta – „Ki tudná megmondani, micsoda következményei lehetnének a példának, mely a zsidó, szabadkőműves, protestáns hatalmasságokat megint csatasorba állítaná, az egyházra és a papságra uszítaná, midőn az autonómiának létesítéséért vívott küzdelmeiben amugy is sok és erős, támadásokat kénytelen szenvedni.” – Halászyt pedig a vezető szerepre túl fiatalnak és tapasztalatatlannak vélte. De a „Keresztény Munkás Szövetség” alapszabályának elkészítését lehetségesnek nevezte, hiszen így az érsekség beleegyezésével olyan szervezet keletkezésére látott lehetőséget, melyet a munkásmozgalom befolyásolására alkalmasnak tartott. Samassa József érsek december 30-ai levelében azonban rendkívül határo-

³⁸ EFL AN Halászy 3112/1896

³⁹ EFL AN Halászy 3273/1896

zottan foglalt állást az ügyben: „a káplán minden tevékenységét a részére kijelölt működési kör lelkiismeretes betöltésére s. ebben a népnek templomi és iskolai oktatására és tanítására kell fordítania. ... Egész határozottan eltiltom őt különösen attól, hogy a tisztán anyagi érdekekért szervezkedő nép gazdag élettapasztalatot, eszélyt és bölcsességet követelő vezérszerepet felvállalni bátorkodjék.” Felszólította Ferenczyt, hogy éberem figyelje a káplánt és azonnal jelentse ha nem hajtja végre az utasítást.⁴⁰ 1898. április 22-én pedig Egerbe rendelték és ott kapott kápláni feladatokat.⁴¹

Ezt követően a személyes iratok között semmi rendkívüli esetre nem található utalás, a 30 éves Halászy valószínűleg megfogadta felettesei tanácsait. Az érsek 1899. október 18-án a Foglár-féle a vallásos fiúnevelő intézet aligazgatójává és az Egri Állami Főreáliskolába hittanárrá nevezte ki.⁴² 1902-ben a főreáliskolai vallástanárságból felmentették, és az Érseki Jogakadémián lett a magyar közgazgatási jog és statisztika helyettes tanára. 1903. szeptember 2-án a Főszékesegyház hitszónoka lett.⁴³ 1904-ben érseki másodtitkár, főszentszéki aljegyző és egyházmegyei levéltárnok, majd 1905. június 5-én az egyházjog és az egyháztörténelem rendes tanára a Líceumban. Minden más állásából felmentették, lakását pedig a Líceumban jelölték ki. Éves fizetése 2100 korona volt ekkor.⁴⁴ 1908 augusztusában újra hitszónok a Főszékesegyházban, valamint a középiskolai hittanár képesítő bizottság rendes tagja lett.⁴⁵ Az egyházi funkciók mellett sokoldalú társadalmi tevékenység is kapcsolódott a nevéhez, Eger város képviselőtestületének tagja, 1911 májusától pedig az Egri Gazdák Hitelszövetkezetének az elnöke volt.⁴⁶

Ígéretes karrierje azonban hirtelen megtört. 1912. április 16-án visszavonta hitszónoki megbízatását az érsek és április 26-án egyházi vizsgálóbizottság elé kellett állnia Herényik Borbála öngyilkossága kapcsán.⁴⁷ A vádak alól ugyan sikerült magát tisztázni, de 1913-ban Fényeslitkére helyezték plébánosnak, ahol 1928. december 4-ig, vonatbalesetben bekövetkezett haláláig teljesített szolgálatot.⁴⁸ Életének fényeslitkei szakasza már nem tartozik témánkhoz, ezért azzal nem foglalkozunk. Az anyagban nem találtunk olyan információt, ami a röpirat keletkezésének időszakában Halászy és az egyházi vezetés politikai elképzelései közötti konfliktusról szólt volna. A karrierjében bekövetkezett változás valószí-

⁴⁰ EFL AN Halászy 6245/1897

⁴¹ EFL AN Halászy 1834/1898.

⁴² EFL AN Halászy 5116/1899

⁴³ EFL AN Halászy 4613/1903.

⁴⁴ EFL AN Halászy 3353/1905

⁴⁵ EFL AN Halászy 4908/1908; 5309/1908

⁴⁶ EFL AN Halászy 3123/1911

⁴⁷ EFL AN Halászy 2201/1912, 3252/1912

⁴⁸ Eger, 1928. december 8. 2.

núsíthatóan nem az egyházi főhatóságokkal kapcsolatos politikai nézetkülönbségek, hanem magánéleti problémák okozták.

Halászy Caesar röpirata

Halászy Caesar röpiratát a koalíciós kormány választójogi tervezete kapcsán írta. Az országgyűlés elé került törvényjavaslat körül kibontakozó vita számára „a nemzeti lét érdekeit” leginkább érintő kérdésnek számított. A szerző feladatának tekintette az érvényes választójogi törvény bemutatását, és állást kívánt foglalni a cenzus alkalmazásának gyakorlatával kapcsolatban is. A röpirat az „igaz magyar ember” tájékoztatására szolgált.⁴⁹

A hatályos törvény paragrafusainak ismertetése kapcsán már néhány helyen túllépett a szöveg pusztá bemutatásán, és értékelést is hozzáfűzött témájához. A régi jog alapján álló választójogot azért tartotta indokoltnak, mert a nemesség, „ez az osztály feltudta áldozni utolsó csepp vérért is a hazáért.”⁵⁰ Az értelmi cenzust pedig azért tartotta fontosnak, mert „(A)z értelem és bölcsesség legyen mindenkor a vezetés. Az okos, tanult ember szava többet ér, mint ezer tudatláné.”⁵¹ A választójogi rendszerrel kapcsolatban két kritikát fogalmazott meg. Az egyik szerint a vagyoni cenzus, a negyed jobbágytelek meghatározása, túlságosan nagy különbségeket eredményezett. Míg 13 vármegyében 32 és 87 korona közötti minimális adóval kellett rendelkeznie egy választópolgárnak, addig Árvában 86, Liptóban 70, Máramarosban 34, Szilágyban pedig 22 fillér volt az adócenzus legalacsonyabb értéke.⁵² A cenzus egyenlőtlenségét és bonyolultságát tekintette a rendszer legnagyobb hibájának. A másik problémát a választókerületek beosztásában találta meg. Ezzel kapcsolatban megjegyezte azonban, hogy az a városoknak kedvez, amit a magyarság szempontjából helyesnek tartott.⁵³ Már a bevezető fejezetekben érintette tehát a választójoggal kapcsolatos egyik kulcskérdést, hiszen a cenzus a magyarlakta területeken volt magasabb, a nemzetiségiekén pedig alacsonyabb összegű. Ez természetesen következett abból, hogy a hajdani negyed jobbágytelek után a központi, tehát magyarlakta területeken, a jobb jövedelmi lehetőségek és természeti adottságok miatt átlagosan magasabb, míg a nemzetiségek által lakott vidékeken pedig alacsonyabb adót fizettek a lakosok.

A választójog terjedelme címet viselő fejezetben már konkrét elvi megállapításokat tett. Megfogalmazása szerint az általános választójog hívei és a cenzus segítségével korlátozott rendszer támogatói gyakorlatilag azonos elvi alapon állnak, hiszen mindkét fél számára szinte természetes a korlátozás szükségszerű-

⁴⁹ *Halászy Caesar, dr.:* A választói jog. Eger, 1908. (A továbbiakban: Halászy 1908.) 3–4.

⁵⁰ Uo. 6.

⁵¹ Uo. 7.

⁵² Uo. 9–10.

⁵³ Uo. 11.

sége, csak annak módjában és mértékében térnek el egymástól. Ilyen természetes korlátok az „állam ellenségeit”, valamint a kiskorúakat és a nőket érintették. Az „államjólét kizárja azt, hogy e joggal az állam ellenségei felruháztassanak.”⁵⁴ A nők választójogával kapcsolatban hasonlóan kemény hangvételű állásfoglalás olvasható a munkában: „A nőemancipáció a keresztény társadalmakban nem lehet politikai kérdés, hanem csak egyesek eltévelyedése. A nő nem annyira értelmi, mint inkább érzelmi lény. Sajátos természetes, tulajdonai a családi tűzhely mellett jelölték ki hivatását. ... A magyar nő nem vágyik erre a területre és azok az úgynevezett feminák távol állanak a magyar nő gondolat- és érzelmi világától.”

A röpirat legfontosabb fejezete az „Általános legyen-e, vagy cenzushoz kötött a választói jog?” címet viseli, ebben szinte katekizmusszerűen cáfolta az általános választójog híveinek az érveit. A kérdések előtt meg jegyezte, hogy a cenzus eltörlése „a nemzeti lét súlyos megtámadása lenne”, aki ezt követeli, vagy nincsen tisztában az ország etnikai szerkezetével, vagy éppen ennek tudatában akarja ezzel az eszközzel veszélybe sodorni a hazát.⁵⁵

Az állításokat és a rájuk adott válaszokat részletesebben mutatjuk be, mivel segítségükkel jól jellemezhető a szerző politika- és társadalom felfogása.

1. Az általános választójog a természeti jogból következik.

Halászy kettéválasztotta a magán- és a közjog intézményét. Míg az előbbinél elismerte, hogy az a természeti jogból ered, addig úgy gondolta, hogy a közjog körébe tartozó választójog szerzett jog, melyben „materiális egyenlőséget nem követelhetünk”, hiszen az „nem az igazság, hanem a gyomor elve” lenne. A választójog nem az egyént illeti meg, hanem a nemzetet, és így „(M)inden közjognak a haza nagyságát és dicsőségét kell szolgálnia”.⁵⁶

2. A cenzus nem egyeztethető össze a demokráciával, a népképviselőt osztályképviselőté alakítja át.

A nemzet a választójogot csak azoknak adhatja meg, akik hűséggel viseltetnek iránta. A „haza szolgálata önzetlenséget és mindennek, minden vagyonunknak, sőt sokszor életüknek is feláldozását követeli.” Az igazi demokrácia számára csak a vagyonos és művelt polgárokat engedi a szavazóurnákhoz, így tehát a cenzus létjogosultságának tagadása, a demokrácia tagadását is jelenti egyben.⁵⁷

3. A szavazati jogtól való megfosztás állandó elégedetlenség forrása.

A társadalom műveltségi szintjének emelkedése is kétes értékeket hordozott számára. Úgy látta, hogy a kulturális és politikai intézmények a műveltség terjesztését szolgálják, és ezzel hozzájárulnak annak a téves képzetnek a kialakulásához, hogy a kevésbé vagyonos emberek úgy gondolkodnak, ők semmivel sem

⁵⁴ Uo. 22.

⁵⁵ Uo. 24.

⁵⁶ Uo. 25–26.

⁵⁷ Uo. 27–28.

különböznek azoktól, akik a választójogot bírják. „Ez a meggyőződés nyugtalan-ságra és a mint a socialdemokratáknál látjuk, fenyegető szervezkedésre vezet.” Nem a választójog hiánya, hanem ez a szervezkedés, a bomlasztás teszi nyugtalan-ná az embereket, akiket igazából nem a választójog érdekel, hanem a saját pénzügyi helyzetük. A szociáldemokraták, a „a hazátlan népámítók” megtévesztik a munkásokat, pedig csak a „magyar nemzet drága véréen szerzett és megszentelt” alkotmányos rendszer vezetését akarják megszerezni.⁵⁸

4. A tudás önmagában vezető szerepet biztosít az egyénnek, ezért felesleges azt még azt a választójoggal is erősíteni.

Elvetette a tömegek megjelenését a választójogi küzdelemben, hiszen úgy látta, hogy ez a demagógia fokozódását hozza magával, míg a cenzus az erkölcsnek biztosít vezető szerepet.⁵⁹

5. A jogok kiterjesztése fejleszti a polgári öntudatot.

1848 előtt a magyar politikai elit ugyan ezt az elvet vallotta, de szerinte ez megbukott, hiszen a választójoggal bírók jelentős része nem az önfeláldozó hazaszeretet, hanem az egyéni önzés eszközeként használta fel azt. A polgári öntudat számára előfeltétele, nem pedig következménye volt a választójognak.⁶⁰

6. Az általános választójog lehetetlenné teszi, azt hogy egy párt túl nagy hatalomra tegyen szert. A kormány a társadalom összességének érdekeivel lenne kénytelen foglalkozni.

Alapvetően tévesnek tartotta azt a nézetet, hogy a kormányoknak a társadalom egészének boldogságára, jólétére kell törekednie. Igen erős szavakkal utasította vissza ezt az „utilitarismus”-nak minősített gondolatot: „A társadalom gonoszlelkű kuruzslói, az alacsony szenvedélyekre számító népámítók azt hirdetik, hogy minden ember magáért él. ... Továbbá, hogy minden embernek joga van a földi boldogsághoz s a hazának kötelessége minden polgára számára zavartalan életet biztosítani. Pedig szerzett joga senkinek sincs a boldogságra. Boldoggá csak önmagát teheti az ember kötelességeinek lelkiismeretes betöltése által.”

A kormányzati túlhatalom parlamentáris korlátozásával kapcsolatban, az egész alkotmányos rendszer felett gyakorolt kritikát: „A parlamentarismus sehol sem teremt fényes korszakot. Érdekek csatája, ... állandó alkudozás hátráltat minden nagy és a nemzet jövőjét építő alapos munkát.” Úgy látta, hogy a kormánypárt és az ellenzék között folyó politikai vita csupán ellehetetleníti a kormányzást, hiszen a kormány, ahelyett, hogy az ország irányításával törődne, állandóan a parlamenttel, az ellenzékkel kénytelen foglalkozni.⁶¹

7. Minden emberre vonatkozik a hadkötelesség és az adófizetés, ebből pedig az következne, hogy a hatalomból is részesüljön.

⁵⁸ Uo. 28–29.

⁵⁹ Uo. 30.

⁶⁰ Uo. 30–31.

⁶¹ Uo. 32–33.

Akik így gondolkodnak– jegyezte meg– azok az államot egy olyan részvénytársaságként⁶² fogják fel, ahol a befizetett összeg után osztalék jár. „De a haza nem szövetkezet, nem részvénytársaság. ... Se nem terített asztal, a melynél a részvételi díj fejében egyforma porció illet mindenkit. ... A hazával szemben csak kötelességeink vannak, de jogaink nincsenek. ... minden polgár vagyonát és életét minden pillanatban habozás nélkül tartozik érette áldozni, ha a haza érdekei azt kívánják. Nem politikai jogokért kell a hazát szolgálni, hanem önzetlen szeretetből, a melyet senkiben sem csökkenthet az, hogy jogokban nincsen része.”⁶³

A fent bemutatott pontokra adott kritikai megjegyzésekből világosan látható tehát, hogy Halászy számára az egyénnek az állammal szemben igazából csak kötelességei léteztek. A dokumentum cáfolta a parlamentarizmus alaplogikáját, mely szerint a törvényhozásnak fontos feladata a végrehajtó hatalom korlátozása lenne. Elismerte a műveltség jelentőségét, hiszen a cenzus mellett éppen azzal érvelt, hogy a művelt polgároknak kell a választás lehetőségét megadni. A közművelődés mégis negatív folyamatként értelmezte, hiszen az az embereket arra indítja, hogy választójoggal részesülőkhöz mérjék magukat.

A szavazás módját illetően leírt szavai a választójog gyakorlásának korlátait jelölték ki. Elvileg ugyan nem vetette el a titkos választást, de a gyakorlat logikája alapján a nyílt szavazás mellett érvelt. Sajátos megközelítése alapján úgy látta, hogy a magyar társadalom fejlettségi foka, a hivatali függőségi viszonyok általános jelenléte a társadalomban azt eredményezte, hogy csak a nyílt szavazás garantálta a szabad választást az egyén számára. Természetesen nem csupán a választás szabadsága miatt volt szükség a nyílt választásra, hiszen a titkos szavazás szerinte a magánjog és a közjog azonosítását jelentette. „Az állam nem magánérdekből, hanem Isten akaratából jött létre. ... Isten jelölte ki a nemzetek történelmi feladatait. A haza Istenben bírja forrását, valamint Istentől származik a legfőbb rendező és vezető államhatalom is, amelynek egyik megjelenési formája a választói jog.” A választójogot azonban senki sem gyakorolhatja szabadon, „hanem csak a legsúlyosabb erkölcsi felelősség mellett.” A nemzet a nyilvánosságot követeli meg a polgároktól. „Minden szavazó súlyos erkölcsi felelősséggel tartozik a nemzetnek. És mikor szavaz éreznie kell, hogy mögötte áll a nemzet, akinek nevében és hatalmából szavaz.” A titkos szavazás megfosztaná a

⁶² Az állam részvénytársaságként való felfogása, és ennek elvetése már Gárdonyi Géza Egri csillagok c. munkájáról 1901-ben írott cikkében is megjelent: „Mindinkább részvénytársaságnak kezdik az emberek tartani a hazát, melynek célja a jogrend biztosítása és a megélhetés nyújtása. Gárdonyi elénk állítja azt az időt, mikor nem frázis volt a hazaszeret, hanem szenvedés és áldozat, megmutatja a kétségbeejtő kor szomorú képét? Azután felvillantja a reménytelenség sötét felhőin a hazaszeretet dicsőséges villámain, hogy fényénél megláthassuk a magyar faj erőnyeit, a hazafiúi áldozatkészség és lelkesedés erejét, melyek diadalmasan fognak lebegni minden időközön át Eger fölött.” Egri Híradó, 1901. március 2. 3.

⁶³ Halászy 1908. 33–34.

nemzetet az ellenőrzés jogától, és engedné ellenségeit hatalomra jutni. A választó tehát elvileg birtokolja a szavazás jogát, de ez nem jelenti a választás szabadságát. A rossz választás nemzet, és ebből következően, Isten ellen való véték, melynek megakadályozására szolgál a nyílt választás.⁶⁴

Röpiratának befejezéseként megjegyezte ugyan, hogy az általános választójog eszméje nem ütközik a katolicizmus általános hittételeibe, de Magyarországon speciális viszonyok uralkodnak, emiatt minden magyar feladatának tartotta az általános választójog elleni küzdelmet. Úgy látta, hogy más nagy „kultúr-nemzetek” megengedhetik ugyan maguknak a váltást, de Magyarország számára ez a biztos pusztulást jelentené. A választójogot a nemzetiségekkel szemben igazából szűkíteni akarta, hiszen a census kívánt egységesítése a magyar területeken a választók számának bővülést, a nemzetiségeken pedig szűkülését jelentette volna. De ennél is tovább ment, amikor a választásra jogosultság nyelvi feltételeiről szól: „A ki a magyar nemzet politikai jogainak gyakorlásában részt akar venni, tanulja meg a nemzet nyelvét. ... Nemcsak a törvényhozó testületben, de a szavazó úrnánál sincs annak helye, a ki nem ismeri a magyar nyelvet.” Az általános választójog számára a magyarság vezető szerepének – „magyar faj politikai fölényének” – megkérdőjeleződését jelentette, amitől pedig azt várta, hogy „nem fognak elmaradni a szent korona területi egységének megbontására irányuló nyílt kísérletek sem.” A nemzetiségeknél azonban sokkal veszélyesebbeknek tartotta a szociáldemokratákat. „A kik orgyilkosok módjára törnek polgártársaikra; a kik pusztítva, rabolva akarnak jogokat kivívni; a kik a megfélemlítésen kívül egyéb érveléssel harcolni nem tudnak, ...; azok nem politikai jogokat, de a megélhetés feltételeit se érdemlik a nemzettől.”

Halászy Caesar röpirata tehát formailag a választójogról szól, de egy olyan állam igénye rajzolódik ki belőle, mely az isteni gondviselést maga mögött tudva, az állampolgári akaratot csupán saját hatalmának legalizálására használja fel. A szerző számára a parlamentarizmus, a szabad választás gyakorlata álca csupán, melynek feladata egy olyan hatalom létalapjának folyamatos biztosítása, mely az ellenségekkel – a nemzetiségi mozgalmakkal és a szociáldemokráciával szemben – védelmezi önmagát.

Az Egeri Híradó 1908. április 7-i számában mutatta be a röpiratot. A cikk írójának véleménye az, hogy „az utca vörös zászlós lovagjai” próbálják elhitetni az emberekkel, hogy általános választójogra van szükség. A szerző szerint a korban megjelent röpiratok „legnagyobb részben a hazug liberalizmus szellemében készültek s fünek fának meg akarják adni a választójogot.” Ezzel szemben Halászy a „keresztény elvek nemes álláspontjára s a nemzeti konzervativizmus talajára helyezkedett”. A bátornak és szókimondónak nevezett röpiratot, az olvasók figyelmébe ajánlotta a B. P. monogramú újságíró.⁶⁵

⁶⁴ Uo. 35–37.

⁶⁵ A választói jog. Egeri Híradó, 1908. április 7. 2–3.

Szederkényi Nándor röpirata a választójog kérdéséről

A választójogi irodalom másik becses darabja a Szederkényi Nándor által írt röpirat, mely „Az általános választói jog a magyar ősalkotmány szempontjából.” címet viselve 1911 áprilisában jelent meg Egerben.⁶⁶ Szederkényi az egri politikai közélet országos szinten talán legismertebb politikusa volt. Országos politikai karrierjét 1873-ban kezdte meg, amikor a dunapataji választókerületnek lett függetlenségi párti képviselője. 1878-tól kezdve, az 1896-os ciklust leszámítva, Eger képviselője volt. A függetlenségi irányzaton belül az Ugron csoporthoz tartozott, annak elnökeként az 1893–94-es obstrukció egyik meghatározó résztvevőjeként tartották számon. Az 1905-ben egyesült Függetlenségi és Negyvennyolcas Párt egyik alelnöke lett. A koalíció kormányra kerülését követően, 1906. június 19-én, Heves vármegye főispánjává nevezték ki, mely tisztségét 1910. február 8-áig viselte. A röpiratot fogalmazó politikus tehát annak a garnitúrának volt részese, mely kormányzásának idején nem tudta megvalósítani a választójog előzetesen ígért reformját.

Szederkényi a választójogi vitát történelmi megközelítésbe helyezte, a középkori Magyarország, sőt honfoglalás időszakának jogi normáiból látta levezethetőnek az általános választói jog elvét. Munkája bevezetőjében pártjának 1874-es politikai szereplését mutatta be, rámutatva arra, hogy ő már akkor is az általános választójog eszméje mellett foglalt állást. 1874-ben azonban egy „Kolonich szellemének sugalmazása értelmében gyártatott, a nemzet megrontásának melegágyául” szolgáló törvény született, melynek megalkotásában kulcsszerepet kapott a Balközép párt, mely ekkor már a hatalom átvételére készült, hiszen „1874-ben, kezdett derengeni az úrszíne változása. A fuzio szele fujdogált.” Tisza Kálmánék egy olyan törvény megszületése mellett asszisztáltak, melynek célja a „az ország valódi közvéleménye elfojtásának úgy, mint a polgárság anyagi és erkölcsi megrontása” volt. Meglátása szerint az akkor véglegesített cenzusos rendszer idegennek minősült a magyar jogrendben, így annak modernizálása nem a korszellem követelménye, hanem a magyar történelemmel szemben fennálló adósság rendezése lett volna.⁶⁷

Történelmi elemzésének kiindulópontját a honfoglalás korába vezette vissza, amikor még az az átok „hogy a magyar össze nem tart, a nemzet egységes lelki világát nem dúlta fel.” A honfoglalók egyetértéssel és távlatos bölcsességgel határozták meg „az új haza fenntartását és biztosítását célzó alkotmányos intézményt is”, és ebben a „magyar ősalkotmányban az igazi nemzeti demokrácia nyilvánult meg, az általános, egyenlő jog érvényesülésével.”⁶⁸ Az általános vá-

⁶⁶ *Szederkényi Nándor: Az általános választói jog a magyar ősalkotmány szempontjából.* Eger, 1911.

⁶⁷ Uo. 1.

⁶⁸ Uo.

lasztójogon alapuló népképviselő előképét tehát 1000 évvel saját kora előtt találta meg. A magyar és a nemes fogalmakat az árpádkori Magyarország esetében szinonimaként használta. Szövege arra utalt, hogy a honfoglalók utódai kivétel nélkül a magyar nemesség soraiban voltak megtalálhatók a későbbi évszázadokban. Történelemfelfogása szerint Szent István államszervező munkájának eredménye a „nagy magyar nemzeti állam (impérium)” létrejötte volt. Abban a korban, amikor Európában a „faji” nyelvek még kezdetleges állapotban léteztek, a magyar nyelv már virágzott, az egyház is felvette azt, magyarul hirdették az igét, és magyarul hozták a törvényeket. Az uralkodók, a római császárok példáját követve, felismerték, hogy a magyarok túl kevesen vannak, ezért az idegeneket is beemelték a nemzetbe, és ennek következtében az „intézményes intézkedésekkel karöltve haladt ez úton az idegen elemek áthasonulása a nemzeti testbe”, aminek eredményeképpen a 14–15. századra a magyar nyelv uralkodó lett a Kárpát-medencében.⁶⁹

A röpirat a történelmi elemzést azzal az állítással folytatja, hogy a tömeges jogegyenlítés, nemesítés és a háborúk hatására azonban az alkotmányos életben zavarok keletkeztek, ami az aranybulla-mozgalomhoz vezetett. Ennek megoldása volt az Aranybulla megszületése, amely a „magyar nemzet, vagy most már nemesség joga és kötelezettsége körének” szabálya lett. Szederkényi szerint ez a dokumentum csak hasonlított az angol példára, de az a magyar alkotmányos fejlődés önálló termékeként, a „széles nemzeti demokráciájával páratlan” eredménye volt.⁷⁰ Az árpádkori uralkodók bölcsességének következményeként maradhatott meg az ország a huszadik század időszakára magyarnak.

A töretlen alkotmányos fejlődés azonban a török korban megszakadt, a pusztulás évszázadai következtek. Az elveszett harmónia pedig a török kiűzése után sem állt helyre, hiszen „(Új) települők lepték el a haza földjét, idegen nyelvvel, szokásokkal, távol állva a nemzeti föladat megértésétől.” Magyarországon „az átok is dühöngött, hogy a magyar össze nem tart. Felteszi a kérdést, hogy hová lett a honfoglalók csodás erkölcsi ereje, az egyetértés. Idegen kufárok idegen érdekek dúlták fel s zavarták össze a nemzet lelki világát. Pedig most lett volna legnagyobb szüksége reá, jóformán az újjászületés nagy nemzeti munkája keresztülvitelében.” A 18. századi újjátelepítés időszakában a „szennyos népáradat özönével szemben, csak egy szilárd kőszállon állott a nemzet ereje”, csak a kiváltások mögé menekülve tudta leviselni az „ármányt”. Szederkényi véleménye szerint a politikusok előtt a korban csak két út állt: „feladni az ősi alkotmány követelését a nemzeti egység és függetlenség biztosítására”, elfogadni az udvar által kínált reformokat és beállni az örökös tartományok népeinek sorába, „vagy

⁶⁹ Uo. 2.

⁷⁰ Uo. 2–3.

az ősi alkotmány kiváltságaihoz ragaszkodva, menteni a menthető s jövő számára. Ez utóbbival mentették meg a nemzet sajkáját az elmerüléstől.”⁷¹

Szederkényi természetesen különösen fontosnak tartotta a reformok korát, amikor meglátása szerint a magyar politikusok a jogkiterjesztés útjára léptek, és Ausztria volt az, amely 1848-ban „az alkotmánnyal restaurált nemzeti egység nagy művét” elpusztította. Az önvédelmi harc során a „honfoglalók harci hősiessége megnyilvánult a 48/49-iki néputód önfeláldozó küzdelmében.” A kiegyezést követően azonban ahelyett, hogy befejezték volna az 1848-as átalakulást, az 1874-es választójogi törvénnyel egy olyan rendszer jött létre, melynek célja csupán a kormánytöbbség biztosítása volt.⁷²

Saját pártjának érdemeit domborította ki, mikor megjegyezte, hogy az 1874-ben is a reformmozgalom céljait követte, amikor azt követelte, hogy jöjjön létre újra „az ősök nemzeti demokráciája; hogy a magyar haza, a magyar nemzet vagy nép minden tagjának, egyenlő jog s teherkötelezettséggel legyen egységes hazája.” Az általános választójog tehát szerinte „(S)e nem felülről, se nem alulról, se nem kívülről, hanem a magyar alkotmány lényegéből” következett. A nemzetiségeket ugyan a „gonosz cselszövés” által félrevezetve, a „haza hűtlen fiaivá” váltak, de egyrészt a magyar nemesség soraiban is voltak „muszkavezetők”, másrészt pedig a történelem arra tanította meg őt, hogy a „hűtlenek” utódai az utókorban gyakran „derék hazafivá” váltak. A hűtlenségtől és „hazaárulástól” való félelem pedig nem lehetett az alapja annak, hogy a társadalom széles tömegeit a választás jogától megfoszák. A röpirat Magyarországnak a francia példa követését javasolta, miszerint az „ellenséget” száműzni kell, „az antimilitarista szocialista töredéket, szigorú büntetéssel” kell súlytani.⁷³

A korban a választójog kiterjesztésével kapcsolatban általában a nemzetiségi pártok és a „szocializmus” térnyerésének problémáját vetették fel. Szederkényi szerint a „nemzetiségek hazaellenes féktelenségét intézményekkel s törvényekkel kell és lehet gátolni s helyes útra téríteni.” Az általános választói jog kiterjesztésével kapcsolatban megjegyezte, ha az korábban bekövetkezett volna, akkor „a szocialista párt sem vonhatta volna ki magát az esedékes joggyakorlat folytán a nemzeti egységbe áthasonulás törvényének behatása alól, s a jognélküliség folytán, hazátlanság czime alatti izgatás nem fajulhatott volna el oly sajátos tévelygéssé, mely a mai kornak is egyik becses tényezőjét, a munkás népet, a hazaellenes tábor anyagává látszott átgýúrni.” Nem következhetett volna be az a „szégyenletes állapot”, hogy a Fejérváry-kormány áll a választójogi harc élére. Így azonban a jognélküliek a „hazafias küzdelem” lehetőségeit gyengítették az

⁷¹ Uo. 4–5.

⁷² Uo. 6.

⁷³ Uo. 7–8.

1905–06-os konfliktusban, melynek egri irányításából Szederkényi is aktívan kivette a részét.⁷⁴

Röpiratának záró fejezetében érthetőnek nevezte a nemzetiségekkel és a „nemzetközi radikalizmus” befolyásának növekedésével kapcsolatos félelmeket. Azonban 1848–49 példája számára azt bizonyította, hogy létezik még a magyar nemzet „hatalmas áthonosító őseroje”, melyre támaszkodva le lehet győzni az osztrákok által mesterségesen gerjesztett nemzetiségi mozgalmakat. „E bűnös forrás buzog s buzogni fog, akár van választói jog, akár nincs. Ez nem mai eredetű.” Véleménye szerint a megoldást a magyar nyelv terjesztése jelentette volna. A magyar politikának el kell érnie azt, hogy „az Amerikából hazatért polgártársunk ne mondhassa többé, hogy Amerikában megtanult angolul, mert ott e nélkül megélni nem lehet, de itthon nem tanul meg magyarul, mert e nélkül is meg lehet élni.” A jogkiterjesztésnek minden magyarországi lakosra vonatkoznia kell, és így a magyarság „áthonosító ereje” újra meg fogja szüntetni a problémákat, de az általa mesterségesen gerjesztettnek vélt „nemzetiségi hazaellenes izgatás” ellen törvényes eszközökkel való fellépést tartott szükségszerűnek.⁷⁵

A röpirat tehát kijelölte egy általános választói jog talaján álló politikai elképzeléseinek határát. A nemzetiségi mozgalmakat szinte teljesen természetesen jogszerűtlennek tartotta, azok okaként csak az „osztrák ármányt” vélte felfedezni. A szabadelvű kormányokon éppen azok elnéző magatartását kérte számon. A jogkiterjesztés választói szabadságot jelentett számára, de ebből nem következett a választás szabadsága, hiszen a „hazaellenes” mozgalmakkal szemben aktív állami fellépést tartott szükségszerűnek, ami akár a száműzetést is jelenthette. A nemzetiségi lakosságtól pedig az asszimilációt várta el, hogy hasonlóan az általa idealizált középkori állapotokhoz, újra egységes magyar nemzeti területté alakuljon a Kárpát-medence.

A kormánypárti „Eger” című újság vezércikkben foglalkozott a röpirattal.⁷⁶ A cikk ugyan aláírás nélkül jelent meg, de valószínű, hogy az a szerkesztő, Breznay Imre tollából származott. A cikk írója két dolog miatt tartotta érdemesnek bemutatni a munkát, egyrészt mert az „a magyar ősi alkotmány szempontjából” tárgyalta a vitatott kérdést, másrészt pedig az író személye tette azt fontosá. Szederkényiről megjegyezte, hogy ellenzéki vezető szerepe arra a korszakra esett, „amidőn a parlamenti ellenzék ugy számarányánál, mint tagjainak erkölcsi fajsúlyánál fogva nagy reménnyel tekinthetett a jövőbe”. A szerző tehát arra utalt, hogy az ellenzéki politikus egy olyan kérdésben nyilatkozott meg, amivel kapcsolatban lett volna lehetősége pártjának megfelelő törvényt megalkotni. A cikk legfontosabb kritikai észrevétele, hogy a röpirat kiindulópontja téves, a magyar jogrendben nem létezett az általános választójogon álló „nemzeti de-

⁷⁴ Uo. 8.

⁷⁵ Uo. 10–11.

⁷⁶ Az általános, egyenlő, titkos... Szederkényi N. politikai tanulmánya. Eger, 1911. április 22. 1–2.

mokrácia”. A középkori jogi dokumentumokat, kivált az Aranybullát nem lehet a demokrácia alapiratainak tekinteni, hiszen azok éppen a nemesi kiváltságok megerősítését szolgálták. Az általános választójog gondolatát ő csak 1874-ig tudja visszavezetni. Az 1840-es években a jogi egyenlőség megteremtése volt csupán a magyar politika célja, nem pedig az általános választójog biztosítása. De még a jogegyenlőséggel kapcsolatban is megjegyezte, hogy „váratlanul jött: készületlenül találta a nemzetet és így nem nagyon vált hasznunkra”. Nem értett egyet Szederkényivel abban sem, hogy a függetlenségi párt(ok) programjában benne szerepelt az általános, titkos és egyenlő választójog követelése. „Sokat beszéltek a választójog kiterjesztéséről, a kerületek helyesebb beosztásáról, de az általános és egyenlő választói jog csóvját Kristóffy dobta be a magyar politikai életbe. Ezt a politikust pedig nem vezette a magyar nemzet iránt érzett szeretet.” A vezércikk írója tehát azt hangsúlyozta, hogy a téves történelmi kiindulópontból levezetett választójogi reformot a függetlenségek nem követelték, és nem valószínűsítették meg, amikor kormányoztak, az eszme pedig éppen a magyarság ellenes éle miatt nem támogatható. Egyedül a titkos szavazás gondolatát tartotta megfontolandónak.

A választójogi vita és a nemzetiségi kérdés az egeri sajtóban 1913 elején

A választójogi viták a következő években sem csillapodtak. 1912–1913-ban is komoly polémia bontakozott ki az egeri közéletben. A munkapárti kormány által beterjesztett választójogi törvényjavaslat komoly hírlapi vitát eredményezett Egerben. Ebből az időszakból ugyan nincs tudomásunk helyi röpiratról, de a két vezető városi lap cikkeiből kirajzolódik a kormánypárti és ellenzéki helyi politikusok által vallott választójogi elképzelés.

A vitát az Eger hasábjain megjelenő vezércikk nyitotta meg 1913. január 8-án.⁷⁷ A vitaindító „Kavarodás” címet viselő vezércikket valószínűleg a munkapártinak tekinthető lap szerkesztője, Breznay Imre írta. A cikk a törvényjavaslat beterjesztése kapcsán foglalt állást a vitában. A megszólalókat három csoportra osztotta. Az első, legkisebb csoportot a kiterjesztést elvető konzervatívok, a többséget kitevő másodikat a javaslattal alapvetően egyetértők, a harmadikat pedig az általános szavazati jog alapján állók jelentették számára. A legszámosabbnak a harmadik csoport tűnt a korban, de ezt csak annak tudta be a szerző, hogy az volt a lehangosabb, akinek „nem a haladás kell, hanem ugrás. Persze a sötétbe, hogy aztán a zavarosban halászhasson.” Az általános választójog követelőinek vezetőit a szabadkőművesek között találta meg. Ők azért vetették el a kormány lépéseit, mert az új törvény alapján „alakuló parlament még nem forgatja fel az oltárt és a trónt, nem törli ki a szótárakból a hazát, az egyházat, a

⁷⁷ Kavarodás. Eger, 1913. január 8. 1.

hitet, a vallást.” A cikk éppen ezt hozza fel a javaslat melletti legfontosabb bizonyítékként, hiszen „(E)z az egyetlen körülmény már megnyugtató lehet a keresztény világnézetért harcolók előtt, mert elárulja, hogy a javaslat nem lehet káros reánk. Hiszen akkor az egekig magasztalná minden szabadkőműves, holott ennek az ellenkezőjét tapasztaljuk.”

Tíz nap elteltével újabb elemzés jelent meg az Egerben, melyet M. K. dr. monogrammal Molnár Károly, az Érseki Jogakadémia tanára írt.⁷⁸ Molnár rövid történeti bevezetőjében az 1848 után eltelt korszak egyik legfontosabb hibájának nevezte, hogy elmaradt a választójog érdemi kiterjesztése, mely csak arra adott lehetőséget, hogy a „demagógia felüljön az általános választói jog vesszőparipájára.” A koalíció választójogi ígéreteit a Fejérváry kormány tervei befolyásolták, de a munkapárti kormánynak már szabad kezet adtak a választók 1910-ben. A szerző úgy látta, hogy a javaslat megfelelő garanciákat tartalmazott a választók számának emelkedésével felmerülő problémákra. A korhatár és az analfabéták cenzusának a megemlése volt az a biztosíték számára, ami a „békés együttműködést hosszú időre biztosítja, s az ugrásszerű jogkiterjesztést és az ezzel járó zökkenéseket hosszú időre távol tartja.” Állampolgári feladatnak nevezte a kormány javaslatának a támogatását, hiszen a „választójogi demagógiát” a „magyar nemzeti állam” sírásójának tartotta.

Az egri ellenzék nevében Kálnoky Viktor válaszolt a Hevesvármegyei Hírlap⁷⁹ január 26-i számában.⁸⁰ Kálnoky, Molnár cikkére reagált. Kétségbe vonta, hogy az M.K. aláírás azonos lehet az ismert tanárral, hiszen ő korábban, a líceumi tanárokkal egyetértésben az általános, titkos és egyenlő választójog mellett foglalt állást. Kálnoky elvetette a törvényjavaslatot, mert az véleménye szerint csökkentette volna a választók számát. A kormány szándéka a javaslat elkészítéskor szerinte a hatalom birtoklásának a biztosítása, és nem a jogkiterjesztés volt. „Végül egy újabb tévedés tisztelt cikkíró úr. Ez a javaslat, ha életbe lépne, nem nyitná meg soha a szerves fejlődés és békés együttműködés lehetőségét. Az alkotmány sáncaiból jogtalanul kiszorított tömeg állandóan követelni fogja a bebocsájtását, mert: Csonka néppel csak csonka nemzetet lehet teremteni, teljes nemzeti életet csak teljen népélettel, teljes közjogú népélettel lehet felépíteni.” – szállt vitába Molnárral.

A válaszra csak három napot kellett várni,⁸¹ igaz a cikk leszorult az Eger címlapjáról és a 2–3. oldalakon kapott helyet. Molnár itt már nyíltan vállalta személyazonosságát, és arról írt, hogy a tanári kar nyilatkozatával nem értett egyet, és azt csak 6:4 arányban fogadták el. Őt tehát nem lehet vádolni véleményváltoz-

⁷⁸ Választójogunk reformja. Eger, 1913. január 18. 1–2.

⁷⁹ A Babocsay Sándor volt országgyűlési képviselő által szerkesztett lap az ellenzék szócsöve volt Egerben, a szerkesztő a függetlenségek Kossuth csoportjához tartozott.

⁸⁰ *Kálnoky Viktor*: Választójogunk reformja. Hevesvármegyei Hírlap, 1913. 01. 26. 1.

⁸¹ Választójogunk reformja. Eger, 1913. január 29. 2–3.

tatással. A cikkében azonban nyíltan leírta, hogy mit is jelentett a választójogi reform számára, hiszen nem mint közjoggal foglalkozó tanár, hanem mint „az ezeréves magyar állam jövőéért aggódó, a haza sorsának kockáztatásától visszariadó hazafi” szólalt meg. A választójog fontos feladatának nevezte „az intelligencia” szerepének biztosítását, hiszen ezzel az eszközzel vélte csak megtarthatónak például Erdélyt. Szavai szerint mivel az egriek „románt, tótot, szászt stb” a „hottentották”-hoz hasonlóan, csak a néprajzi tanulmányokból ismerik, azért ütköznek meg a választójog új rendszerén, és nem úgy tekintenek rá, mint arra az egyetlen eszközre, mely a magyarság fölényét biztosíthatja. Ausztria 1907-es választójogi reformját említette negatív példaként, ami szerinte megszüntette a német Ausztriát, és a szlávok kezébe adta a hatalmat a Lajtántúlon. Molnár tehát a választójogi vitát a nemzetiségi kérdés talajára helyezte, és szinte az állammal kapcsolatos hűséget kérte számon az ellenzéki politikusokon.

A vita következő cikkét már Rátvay Géza jegyezte.⁸² A Hevesvármegyei Hírlap február 2-ai számában megjelent írás az Érseki Jogakadémia tanárainak 1911. december 13-ai választójogi memorandumát mutatta be. A cikket azért írta Rátvay, mert ő volt a memorandum szerzője. A tanárok 1911-ben a 24 éves, írni és olvasni tudó férfiakra terjesztették volna ki a választójogot, azzal a megszorítással, hogy a reform után 10 évvel, már a magyarul való írni-olvasni tudás lett volna a kritérium. A szerző azzal indokolta a 10 éves átmeneti időszak beiktatását, hogy ha a magyar nyelv ismeretét azonnal megkövetelték volna az nem védekezés, hanem támadás lett volna a nemzetiségekkel szemben. „(M)inden modern állam jogosan megkövetelheti attól a polgárától, aki politikai jogokat akar gyakorolni, az értelmi cenzusnak azt a minimumát, hogy bírja az állam nyelvét szóban és írásban.” – írta. Ennek teljesüléséhez, pedig csak az 1907-es népoktatási törvény végrehajtását tartotta szükségeszerűnek, hiszen az az államsegélyben részesülő elemi iskolák számára kötelezővé tette a magyar nyelv oktatását, és a negyedik év végén a diákok írásban és szóban mérhető nyelvtudását. „A törvény intenciója világos. A céltudatos nemzeti politikánk alapját már az iskolában kell megvetni. Már itt föl kell vennünk a harcot a nemzetiségekkel és ha ezt bátran, önérzetesen, férfiasan megvívjuk, akkor a magyarság és intelligencia vezetőszerepét nem kell féltenuk a demokratikus jogfejlődétől!” – fejtette ki véleményét. A memorandum másik fontos pontja az új választókerületi beosztással foglalkozott. „A magyar szupremácia intenzívebb biztosításának eszköze a választókerületek igazságos és céltudatos beosztása is. Éppen ezért a tanári kar memorandumja az egész reform sarokpontjának, alapjának jelölte meg a választókerületek új beosztását. Valóságos csoda, hogy az eddigi beosztás mellett Magyarország nemzeti jellegét még úgy-ahogy fenn tudta tartani.” A cikk kimutatást közölt a kerületek korabeli rendszeréről. Ezzel kapcsolatban megjegyezte: „Csak egy szempillantás a kimutatásra és kitűnik, hogy a mai beosztás mennyire

⁸² Rátvay Géza: Választójogunk reformja. Hevesvármegyei Hírlap, 1913. február 2. 1–2.

igazságtalan, mennyire bűnös a magyarság érdekének szempontjából. Péld. az a vidék, ahol a vérbeli magyarság zöme lakik, a Duna–Tisza köze csak 63 képviselőt, míg Erdély 74 képviselőt választ, pedig Erdély magyarsága háromszorta kevesebb, mint a Duna–Tisza közének magyarsága. Erre való tekintettel tehát a magyar nép és a magyar állameszméhez ragaszkodó, államhű és intelligens elem által lakott területeket, különösen a városokat intenzívebb képviselőre kell juttatni: ezt követeli az a nagy nemzeti cél, hogy az ezeréves Magyarország magyar karaktere az egész vonalon megőriztessék.” A cikk a kerületi beosztás megváltoztatását és a választójogi reformot összekapcsolta. Az előbbi nélkül minden változtatást veszélyesnek és szükségtelennek nevezett. A programot ugyan még a Justh és a Kossuth frakció vitáinak időszakában készítették, de a Kossuth Ferenc által, az egyesült ellenzék nevében, 1912. évi június 1-én benyújtott ellenzéki választójogi javaslata és az ő elképzeléseik között nem talált különbséget. A Lukács-féle tervezetről azonban azt vallotta, hogy „(a) kormány javaslata ellenben nem az intelligens magyar nemzet szuverenitását, hanem önös párhatalmi érdekeket szolgál, mely ha lehet, az alkotmány álarcával, ha kell, nyíltan, az alkotmány és jogrend feldúlásával is egy idegen akarat végrehajtására vállalkozik.” Így a tanári kar nevében visszautasította azt. A vita tehát ezt követően teljes mértékben átterelődött a nemzetiségi kérdésre, és a két konkurens politikai irányzat helyi hívei azon polemizáltak, hogy melyikük biztosítja igazából a magyar szupremáciát és az állam biztosabb fennállását.

Molnár Károly válaszára nem sokat kellett várni, hiszen az az Eger következő lapszámának a címlapján jelent meg.⁸³ Molnár két fontos dolgot tartott feladatának: egyrészt a tanárok memorandumát elválasztotta az egyesült ellenzék elképzeléseitől, másrészt ezzel párhuzamosan azt a Kristóffy József által jegyzett, 1905. december 19-ei törvényjavaslattal azonosította. Kristóffy terve számára nem volt más, mint „a legnagyobb kaliberű s a legmodernebb rendszerű ostromágyúból történt az első lövés a magyar nemzeti államnak ezeréves – és 60 év óta vétkesen elhanyagolt – bástyája ellen”. A tanárok csak két ponton tértek el az 1905-ös tervtől. A választójog megadásának feltételeként az állandó helyben lakást jelölték meg. Ezt Molnár a szocializmus elleni küzdelem fontos eszközének nevezte, de felhívta a figyelmet arra, hogy a „magyar intelligencia” mozgékony volta miatt a magyarság kevésbé tud megfelelni ennek, mint a nemzetiségek. A feltétel tehát, „egyrészt a szocialistákat visszazorítja, másrészt a nemzetiségeket kedvezményezi.” Ki a veszedelmesebb a magyar államra, a szocialisták, vagy a nemzetiségek? – tette fel a kérdést. „(é)n habozás nélkül az utóbbiaknak adok e téren elsőbbséget.” – hangzott a válasz. A másik különbség a magyarul való írni-olvasni tudás 10 év utáni megkövetelése volt. Ezt azonban elvi alapon visszautasította, hiszen „a nemzetiségek olyan hátrányolását jelentené, ami eddigi jogfejlődésünkben ismeretlen, s idegen.” Ez azonban csak annyiban

⁸³ Választójogunk reformja. Eger, 1913. február 5. 1–2.

jelentett problémát számára, hogy nyíltan került megfogalmazásra, hiszen a kormány és az egyesült ellenzék által megkövetelt hat elemi osztály elvégzése „provokálás nélkül” ezt feltételezi. A kerületek új beosztásával is egyetértett, teljesen igazságosnak nevezett egy olyan rendszert, ahol a magyar területeken 2000 választóra a nemzetiségieknek pedig 6–8000 választóra jut egy képviselő. De ebben az esetben nem lehet egyenlő választójogról beszélni, hiszen ez „burkolt pluralitás”, ami egyébként a célnak tökéletesen megfelel. A memorandum több pontjával, vagy inkább céljával egyetértett tehát, csak azt vetette fel, hogy nem célszerű „az általános egyenlő választójog” követelését hangoztatni.

Az álláspontok tehát némileg közeledtek egymáshoz. Rátvay február 9-i válaszában⁸⁴ igazából csak azzal foglalkozott, hogy van-e érdemi különbség elképzeléseik és az egyesült ellenzék programja között. Ő úgy látta, hogy nem volt. A nemzetiségekkel szembeni erőszak vádját visszautasította, hiszen ők csak a törvények betartását kérték számon, amit szerinte erőszaknak nem lehet minősíteni. Elismerte, hogy a szavazati jog egyenlőségét és általánosságát nem betű szerint értették, valójában kiterjesztésről beszéltek, amit azonban csak a mértéke miatt lehet volna általánosnak tekinteni.

A vita lassan lezárult. Molnár Károly még február 19-án megjelentetett egy cikket a választójogi korhatárról,⁸⁵ de ehhez kapcsolódva megjegyezte, hogy a polémiát nem folytatja tovább, hiszen több kérdésben közel kerültek egymáshoz vitapartnerével. Cikke már nem is tekinthető vitaanyagának, hiszen csupán a törvénytervezet korhatárra vonatkozó szabályait mutatta be.

A Hevesvármegyében még Baray Károly is hozzászólt a kérdéshez.⁸⁶ Ő két fontos dolgot elemzett, az egyik a titkos szavazás elve, a másik a magyar nyelv ismerete volt. A titkos szavazást azért tartotta fontosnak, mert ezt tekintette a választási korrupció egyik leghatásosabb ellenszerének. A magyarul való írni-olvasni tudás megkövetelése nélkül, azonban úgy látta, hogy a nemzetiségi iskolák „diplomagyárákká” alakulnának át. Véleménye szerint a nyelvi megszorításokkal csak azok nem értettek egyet, „kik a szerencsétlen nemzetiségi törvényt” és az 1868-as népoktatási törvényt elfogadták, elfogadják. „(A) fejlődés jogunknak „fejlődése” magyar nemzeti jogunknak „fejlődése” valóban az –habár hullámvonnatszerűen is– hogy az egységes nemzeti állam ideája felé közeledünk. Ennek pedig legelső kritériuma: az állam nyelv tudása. Ha nincs igazam, akkor az ellenkező igaz, vagyis Magyarország közeledik Lengyelország sorsa felé.” „Vagy az uralkodásra van hivatva a magyar e földön, vagy nem. Ha igen, akkor bátran törvénybe iktathatjuk e cenzust, ami – ... – már törvénybe van iktatva más formában. Had lázadozzanak a nemzetiségi szájhősök és a Björnsonok, nem sok kárunk lesz belőle.” „A nemzetiségi tömegek megérik azt, hogy számukra csak

⁸⁴ Rátvay Géza: Választójogunk reformja. Hevesvármegyei Hírlap 1913. február. 9. 1–2.

⁸⁵ A választójogi korhatár. Eger, 1913. február 19. 1–2.

⁸⁶ Baray Károly dr.: Két főkérdés. Hevesvármegyei Hírlap 1913. február 20. 1.

a magyar állami egységben és a magyar kultúra révén van boldogulás és ez esetben a fenti törvényi intézkedés legfőlegbb múltó elégedetlenséget szít.” „Nem tudok más eszközt –ami lassan de biztosan– beolvasztaná a nemzetiségeket a nemzettestbe, mint ha nyelvileg egyesülünk velük.” Helyezte egy egészen más szférába a kérdést. Jól látható tehát, hogy Baray számára a nemzetiségek jogainak fennálló garanciái is túlzásnak minősültek.

Ennek a cikknek tükrében különösen érdekes Jászi Oszkár február 23-i egi előadását ismertető tudósítás.⁸⁷ Az aláírás nélküli cikk szerzője Jászit neves tudósnak minősítette, beszámolt arról, hogy az előadása színhelyéül szolgáló színház zsúfoltságig megtelt „és a minden tekintetben igen értékes és élvezetes előadásért az előadót impozáns ovációban” részesítették. „A tárgyilagos keretek között folyó, értékes előadást a színházat zsúfoltságig megtöltő hallgatóság nagy figyelemmel hallgatta végig s lelkes éljenzéssel honorálta a tudós előadót.” – fejezte be a tudósítást, ami a kor körülményei között többet jelentett egy egyszerű hírközlésnél.

A lap azonban áprilisban helyrebillentette a mérleget, Z. aláírással közölt egy cikket,⁸⁸ mellyel kapcsolatban a szerkesztő megjegyezte, hogy bár tartalmával nem értenek teljesen egyet, de mivel fontos gondolatokat tartalmaz, ezért megjelentették. A cikk a már elfogadott választójogi törvényt méltatta. Az általános választójog eszméjét pedig a következő szavakkal utasította vissza: „Amikor a népek millióit akarják jogokban részesíteni, amikor a nemzetet egy ma még ismeretlen jövő elé akarják állítani, akkor nem szabad bombával a kezükben mindjárt robbantáson kezdeni a dolgot, mert rossz munkát végzünk. Olyan rosszat, amelyet Jászi Oszkár úr és hű csatlósai végeznének, ha a magyar nemzet tagjaiban sikerülne felkelteni a társadalmi, az osztály- és kultúrharcot. Az ilyen zavarosban aztán nyakunkba ülnének a Jászi úrként ezer éven át sanyargatott oláhok, tótok, rácok és mindenféle nációk.”

A választójogi reform kapcsán keletkezett egi röpiratokból és újságcikkek-ből jól kirajzolódik, hogy a kérdés a kortársak számára sokkal többet jelentett egy pusztá államjogi reformnál. A reformra, mint a szükségyszerű rosszra tekintettek az egi megszólalók. Hol nyíltan, hol burkoltan olyan változás megvalósításán gondolkodtak, mely sem a munkásmozgalom, sem a nemzetiségek számára nem biztosít politikai előnyöket. A baloldali pártokra, valamint a nemzetiségek politikai csoportosulásaira szinte egyöntetűen úgy tekintettek, mint amelyek a magyar állam létét veszélyeztetik. A politikai programok annak megfelelően méretettek meg, hogy milyen szinten hozzák kedvező helyzetbe a magyar „intelligenciát” a hűtlen szociáldemokratákkal és nemzetiségekkel szemben. Egy olyan városban is központi helyet foglalt el a kérdés, mely közismerten nem

⁸⁷ Hevesvármegyei Hírlap 1913. február. 27. 1.

⁸⁸ Valami a nagy reformról. Hevesvármegyei Hírlap 1913. április 23 2–3.

rendelkezett sem jelentős számú ipari munkássággal, sem pedig nemzetiségi lakossággal. A kormánypárti és ellenzéki vitapartnerek egyben egyetértettek, a változásnak a „nemzeti jelleget” kell erősítenie, a polémia valójában csupán arról szólt, hogy milyen módon látták ezt elérhetőnek. Az egyik legtoleránsabban nyilatkozó Szederkényi Nándor számára is axióma volt a nemzetiségi mozgalmak törvény általi korlátozása és a nyelvi magyarosodás igénye.

Az elvesztegetett időt, a ki nem használt lehetőségeket azonban nem lehetett bepótolni. Új törvény született ugyan még 1913-ban (XIV. tc.), majd 1918-ban (XVII. tc.), de 1910 után már nem került sor általános választásokra a dualizmus kori Magyarországon. A törvényekhez kapcsolódó vita hangneme, azt ott felhozott érvek pedig nem a megbékélés, hanem az egyre mélyülő konfrontáció felé mozdították el a vitában érintetteket. Egyetértünk Varga Lajos azon megállapításával, hogy az utoljára elfogadott törvény „a társadalmi feszültségeket jelentősen növelte, a politikai erők megosztását tovább mélyítette és a megegyezés esélyeit szinte kilátástalanná tette. Az 1918-as őszi összeomlás és katasztrófa természetesen nem emiatt következett be, de a gyúanyag összehordásában a reformokat elutasítók, a hatalomhoz görcsösen ragaszkodók igencsak kivették a részüket.”⁸⁹ Az egri közélet természetesen nem járult hozzá ennek a konfrontációnak a fenntartásához és fokozódásához, de hű helyi lenyomatát adta a kor magyar belpolitikai viszonyainak.

⁸⁹ Varga 2004. 263.